

ЛІНГВОСТИЛІСТИКА

*Арцишевська Анетта*ПОЗИЦІЙНІ РІЗНОВИДИ
РЕПРЕЗЕНТУЮЧОГО КОМПОНЕНТА
У КОНСТРУКЦІЯХ З ЧУЖОЮ МОВОЮ
(на матеріалі англійської мови)

Аналіз позиційних різновидів репрезентуючих компонентів, які вводять чужу мову дає нам підставу стверджувати, що для всіх трьох видів чужої мови характерне різне місцеположення репрезентуючого компонента (РК) щодо чужої мови (ЧМ). Препозитивні РК, які вводять ЧМ, плавно, послідовно репрезентують її. Інтерпозитивні РК різко виділяються, розсікаючи ЧМ, включаючись в неї. РК в інтерпозитії вирізняються тим, що затримують на собі увагу читача. Постпозитивні РК об'єднуються з ЧМ, стаючи її логічним продовженням, характеризуючи висловлення в цілому. Щодо кільцевої позиції, то вона насамперед характерна для РК в прямій мові (ПМ) і в невластивій прямій мові (НПМ), але відсутня у непрямій мові (НМ), що пов'язано із особливостями функціонування ПМ, НМ, НПМ в художньому творі. Кільцеві РК – це стилізоване попередження про те, що слово передається персонажеві, а сам автор відходить на другий план, хоча і не зникає, він ніби контролює ситуацію.

Локалізація РК є важливим фактором у взаємовідносинах РК і ЧМ, оскільки від позиції РК залежить як синтактико-семантичні, так і прагматичні взаємозв'язки всередині єдиної бінарної конструкції.

Ключові слова: репрезентуючий компонент, чужа мова, позиційні різновиди.

Вивчення конструкцій з чужою мовою – не нова тема в історії лінгвістичної думки. Вона розглядалася як на матеріалі слов'янських Г.М. Чумаков [11], М.К. Міліх [6] так і неслов'янських мов (І.Р. Гальперін [1], К.Я. Кусько [5], Є.О. Гончарова [3], М.М. Федорчук [8] та ін.

Функціонуючи як частина художнього цілого, конструкція з чужою мовою (ЧМ) набула особливої актуальності у зв'язку з швидким розвитком художнього тексту, який складається з авторської мови і мови персонажів, у всіх літературних жанрах. Головна особливість ЧМ полягає в тому, що вона є новим мовним пластом, який виділяється з точки зору його граматичної організації в авторській оповіді, у яку він уведений. При цьому виникає поєднання авторської мови (АМ) і ЧМ, яке створює умови для взаємодії двох мовних стилів. Однак, протиставляючись одна одній за багатьма ознаками, вони контамінуються у тексті, створюючи "ілюзію багатоголосого звучання твору, в якому голос автора то виділяється із хору персонажів, то зливається з ним, він то говорить сам з собою, то з читачем, то замовкає, то владно вривається в багатоголосся" [1: с. 16-17].

Проблема вибору позиції репрезентуючого компонента (РК) недостатньо вивчена. Для різних видів чужої мови (ЧМ) традиційними є різні способи введення. Повна, класична конструкція з прямою мовою (ПМ) обов'язково має ввідну частину. Все розмаїття РК при ПМ може зводитися до загальної моделі "*he said*". Для ПМ характерним є спосіб введення за допомогою РК, нульовий РК є нетрадиційним.

Непряма мова (НМ) і невласне-пряма (НПМ) мають свої особливості введення в авторську оповідь. Ввідна частина в конструкції з НМ – обов'язковий елемент. Вона синтаксично визначена, оскільки виступає в ролі головного речення у складнопідрядному, хоча не завжди визначається як РК. Різноманітність способів введення НПМ обумовлена тим, що НПМ поєднує погляди автора і персонажів. НПМ, змінює ПМ чи НМ, вводиться у текст препозитивним РК безсполучниковим способом або виступає як самостійне, граматично незалежне речення, що є поширеним способом введення НПМ. Ввідна частина НПМ відрізняється від інших РК закономірними особливостями: граматичною самостійністю, частою відсутністю дієслів мовлення чи мислення. Як бачимо, у прозі ХХ століття РК набуває гетерогенного характеру, стає багатограним явищем, яке постійно еволюціонує.

Авторське введення залежно від прагматичної настанови відправника повідомлення (автора художнього твору) може займати різні позиції щодо чужого висловлення. РК – це "ситуативний контекст", який супроводжує мовлення. У ньому міститься опис часу, місця, обставин комунікативного акту, зовнішності, емоцій, почуттів персонажів, характеризується стиль їх мовлення, відображаються обставини, які супроводжують чуже мовлення.

Локалізація РК є важливим і малодослідженим фактором у взаємовідносинах РК і ЧМ, оскільки від позиції РК залежать як синтактико-семантичні, так і прагматичні взаємозв'язки всередині єдиної бінарної конструкції.

Проблема місцеположення РК ще не знайшла однозначного вирішення. У німецькій художній літературі З.Л.Жовнірук [1] – виділяє чотири позиції; у російській художній літературі Г.М.Чумаков [6] констатує наявність восьми основних позицій, в англійській літературі місцеположення РК в ПМ представлені трьома основними моделями (А.М.Хісмагуліна [5], а дослідниця Р.Г.Ткаченко [2] виділила шість позицій РК при ПМ.

Проведене нами дослідження дало змогу виділити чотири моделі місцеположення РК у ПМ. Характер кожного із компонентів синтаксичної конструкції з ПМ, варіативність їх розміщення стосовно один одного представлені в термінах препозиції, інтерпозиції, постпозиції, кільцевої позиції. Можлива залежність цієї варіативності від характеру компонентів – маловивчена ділянка, яка викликає значне зацікавлення у дослідника.

Детально розглянемо кожен із вищезгаданих позицій.

1. Препозитивні РК *n/pron. + V: DS*. Препозитивні РК не мають смислової інтонаційної завершеності, хоча формально вони є двоскладним реченням з порядком слів, який відповідає порядку слів англійського простого речення. Препозитивні РК бувають, як правило, великі за обсягом. У препозиції пряме висловлення розкриває і пояснює зміст слів із значенням мовлення чи мислення, таким чином, ніби тут домінує авторська позиція, дається оцінка прямого висловлення персонажа або визначається його форма: *Glancing with hate at the bed, she asked: "Which side?"* (E. Bowen. ESS20, p. 41). Дієслово *ask* у РК диктує питальну форму прямого висловлення. Ще приклад: *The nonchemical interne had revolved agate eyes in the light of the torch, moaning "Very"*

(H. Berger. ESS20, p. 246). Комунікативна ситуація стає зрозумілою тільки через РК, характеризуючи те, яким чином була вимовлена репліка.

Зазначимо й таку закономірність: функціональна обмеженість контекстуального способу введення (паралінгвістичні дієслова) мотивацією свого виникнення заперечує можливість пост- чи інтерпозиції ввідної частини. Авторський контекст у вигляді РК відтворює комунікативну ситуацію і робить можливим уведення прямого висловлення персонажа без дієслова мовлення чи мислення, бо така інформація стає непотрібною, надлишковою: *Bingo hesitated for a moment. "Well, I told you I'd got an idea". This is it. I want you to spring the news on him. I haven't the nerve myself* (P.G. Wodenhouse. PBSS, p. 63).

Як бачимо, введення РК у ПМ обумовлене як синтактико-структурним членуванням ПМ, так і семантичними факторами. Структурно препозитивні РК надзвичайно варіативні (від розширених до еліптичних і нульових). Однак варто відзначити, що із зафіксованої однієї тисячі конструкцій з ПМ 56% становлять розширені препозитивні РК. Займаючи інтерпозиційну позицію, РК розриває чуже висловлення, в такий спосіб автор ніби відступає на другий план. Експресивно-оцінювальне значення слабшає: *"I wonder whether there's any rational explanation of the grades you gave them", says Mr. Krutch, "Or whether you're just plain crazy"* (M. Bradbury. MASS, p. 299). Як бачимо, у такій позиції вживаються переважно дієслова мовлення з нейтральним чи слабким емоційно-оцінним значенням.

Хоча в деяких випадках інтерпозитивні РК можуть висвітлювати ситуацію, яка супроводжує висловлення, описуючи рухи, жести та міміку персонажів під час комунікації. *"So what?" says Mrs. Armfelt, putting her Mexican tote bag down on the desk, and putting the folded theme with William's red A on it, inside it. "Grades are crap". "That's right", says Fardiman, leaning back, "Take Hester Prynne". She got an A and look what happened to her"* (M. Bradbury. MASS, p. 209).

Особливістю інтерпозицій РК є розрив контактності семантично та синтаксично пов'язаних елементів і прямого висловлення. Інтерпозитивна РК вклинюється у ПМ, розриваючи речення. Так передається природна пауза, коли мова при хвилюванні переривається і поступається місцем невербальним засобам спілкування: *"No, my dear", Tutin caught his breath and gathered his nerve. "It's nothing – by the way your mother is in town, she turned up just now in the office"* (J. Cary. MESS, p. 82).

При інтерпозиції РК "розривають" безпосередні граматичні та синтаксичні зв'язки в ПМ. Ця позиція стає малорелевантною ознакою, завдяки їй абстрактна функція ПМ – РК – ПМ конкретизується. РК набуває додаткових функцій, нетипових для його пре- і постпозицій. Інтерпозитивні РК, розриваючи пряме висловлення на дві частини в певних синтаксичних розрядах, є засобом актуального членування речення. РК найчастіше вводиться між темою і ремою прямого висловлення. З'являючись всередині рематичної частини прямого висловлення, інтерпозитивні РК створюють у ньому актуальне членування "іншого порядку", так виокремлюються всередині реми найбільш комунікативно важливі елементи, які служать засобом градації інформативності рематичної частини. РК в інтерпозиції вводиться на межі його компонентів – речень.

Інтерпозитивні РК, порушуючи лінійну послідовність у ПМ, значно підсилюють властиву кожному висловленню комунікативну напругу, тому що виникає необхідність пам'ятати зміст прямого висловлювання зліва, знаючи, що воно є не завершеним.

Стилістичний потенціал вклинення РК взагалі та інтерпозитивного зокрема доволі значний. РК в інтерпозиції є одним із художніх засобів, які використовуються для підвищення експресивності висловлення. Експресивність конструкцій пов'язана з обсягом інтерпозитивного РК: чим протяжніший РК, тим більший ефект очікування. Отже, якщо автор хоче дещо сповільнити сприйняття мовлення чи зосередити увагу на змісті свого коментаря, то він вставляє РК у ПМ, розриваючи її: *"Not so fast, dear", she said several times as Christie outpaced her. She was breathless. "Take it easy. We've plenty of time"* (S. Barstow. MESS, p. 46). Таке роз'єднання робить репліку протяжнішою, підкреслюючи те, на чому хоче наголосити автор. У наведеному прикладі – це вказівка на душевний стан персонажа, хоча може бути і стиль мовлення, і тон, і жест. У таких випадках репліка має другорядне значення, важливішими є паралінгвістичні компоненти комунікації. Крім того, інтерпозитивні РК є певною перешкодою під час читання, що значно підсилює властиву будь-якому висловленню комунікативну пізнавальну напругу. РК, розміщений усередині ПМ, знімає монотонність оповіді, дає змогу автору безпосередньо вклинюватися у ПМ, нагадуючи, кому належать ті чи інші репліки. Інтерпозитивні РК – найбільш обмежені за обсягом. Переважно (72%) це прості РК, що пов'язано як із спільними для всіх РК

обмеженнями, так і з відсутністю виходу в АМ, а також функціональними факторами (оцінний вплив РК на динаміку дії).

Постпозиційні РК – це авторські слова, які йдуть після безпосереднього висловлення персонажа: *“She can hardly hate me”, protested the young man* (A.Christie.CSS, p.221). Постпозитивне розташування РК робить цю частину конструкції природним продовженням процесу роздумів героїв. Однак інколи автор дає свій коментар у постпозиційному РК, пропонуючи власну інтерпретацію репліки персонажа.

“Would you like a cup of tea?” said Berenice politely, hoping she would say no and go (V.S.Pritchett.ESS20C, p.53). У цьому постпозитивному РК автор декодує думки персонажа, експлікуючи своє іронічне ставлення до ситуації. Постпозитивна ввідна частина синтаксично більш самостійна. Це зумовлено тим, що її семантичні і синтаксичні зв'язки спрямовані не тільки на ПМ, але й на подальший текст за рахунок контекстуальних відношень.

Постпозитивні РК замикають конструкцію з ПМ. Для них характерною є інтонація завершення. У розташуванні репрезентуючих слів після ПМ обидві частини тісно пов'язані та наближаються за своєю структурою й інтонацією до безсполучникового складного речення. Постпозитивні РК виникають за умови зближення між мовою персонажа й авторською оповіддю. Вони не тільки констатують істинність слів персонажа, але й дають їм оцінку (об'єктивну чи суб'єктивну) або аргументацію. Наше дослідження доводить, що більшість постпозитивних РК має значний обсяг, тобто серед них переважають розширені РК (65% від загальної кількості постпозитивних РК).

Разом із препозитивними, інтерпозитивними та постпозитивними РК нами були відзначені і так звані кільцеві РК, тобто препозитивно-постпозитивне обрамлення прямого висловлення авторською оповіддю. Використовуючи кільцеве введення, автор має змогу зосередити увагу читача на діях чи роздумах персонажа перед комунікацією або під час неї.

The young man studied his wrist-watch as if he were just acquiring the knack of reading time. “We have been married”, he said “exactly two hours and twenty-six minutes” (D. Parker. BASS, p. 425).

Кільцеве введення може охоплювати пре-інтерпозиційну або пре-постпозиційну позицію: *The missionary rose and $\times \times \times$ towards her. “Come right in, Miss Thompson”, he said in cordial tones* (W.S. Maugham. MWSRS,

p. 167). *She swung round to the close door of Berenice's bedroom. "What's in there?" she shouted and advanced to it* (V.S. Pritchett. ESS20C, p. 48).

Кільцеве введення може також переривати мову персонажа в декількох місцях, вказуючи на рухи, які супроводжують комунікацію та хвилювання героїв у цей момент.

"Mrs Cork", said Berenice as calmly as she could. "Please stop shouting. I knew nothing about your husband. I don't know what are you talking about". And she placed herself before the door of the room. "And please stop shouting. That is my father's room". And excited by Mrs. Cork's accusation, she said. "He is a very old man and he is not well. He is asleep in there" (V.S. Pritchett. ESS20C, p. 48).

У наведеному прикладі РК перериває висловлення чотири рази, вказуючи на манеру мовлення (*said Berenice as calmly as she could*), супроводжувальний (*And she placed herself before the door of the room*) і емоційний стан (*excited by Mrs. Cork's accusation*). У таких конструкціях із багатофазовими уведеннями РК коментують найближчий до нього комплекс із ЧМ. Зазначимо, що конструкції з більшою кількістю ступенів введення створюють гумористичний ефект.

"Oh, I'm just as bad as the rest of you", said Charlie sounding false. "It makes me wild to see ie, he said, sounding sincere. Didactically he said: "All the women in the village – they take it for granted (D. Lessing. MESS, p. 233). Пряме висловлення переривається тричі і в кожному введенні дається інтерпретація висловлення, яка має протилежну оцінку, що підсилює гумористичний ефект (*sounding false/sounding sincere*).

Кільцеві РК рідко охоплюють усю репліку. Переважно вони репрезентують лише певну частину, коментуючи комунікацію з різних боків: інтерпретацію манери висловлення, міміку та жести.

На тлі вивчення локалізації РК щодо прямого висловлення необхідно, на нашу думку, простежити порядок слів у ньому, оскільки в англійській мові за умови загального твердого порядку слів (subject/predicate) РК – чи не єдина сфера, де порядок розташування головних членів речення є вільним. Серед факторів, які визначають вибір моделі РК (інвертована/ неінвертована), найчастіше згадується форма підмета. Вважається, що в прономінальних РК (підмет-займенник) порядок слів переважно прямий. У субстантивних РК (підмет-іменник) переважає інверсія. Однак, як стверджує Р. Ткаченко [2], жоден науковець не наводить переконливих даних на підтримку того чи іншого погляду. Проведене нами дослідження доводить, що в XX столітті

почали з'являтися твори, автори яких надають перевагу прямій послідовності компонентів і в прономінальних, і в субстантивних РК (Г. Грін, С. Барстоу, Дж. Олдрідж, Е. Хемінгуей, У. Сароян, Дж. Селінджер). На наш погляд, інвертований порядок слів зберігся переважно при інтерпозиції РК. Наведений приклад є переконливим доказом цього твердження: *"So what", says Miss Armfelt...*

"That's right", says Fardiman leaning bad...

"Grades are repression", she says, "Grammar's repression..."

"So this is true stupidity", says Fardiman, eating apple cake;

далі інтерпозиція: *...says Miss Armfelt. ...*

...says Fardiman...

...shouts Miss Armfelt after him...

препозиція (прямий порядок слів): *When Fardiman has gone, she says...*

інтерпозиція (інвертований порядок слів): *...says William...*

...says William...

...says Fardiman, when he comes back (M. Bradbury, MASS, p. 299).

Однак ми не можемо абсолютизувати це положення, тому що аналіз РК при ПМ в оповіданні Д. Паркер "Here We Are" показав, що із 97 РК при ПМ 85 – інтерпозитивні РК, 12 – постпозитивні. Інвертованого порядку слів не зафіксовано в жодному РК (усі РК прономінальні, схематичні – модель *He/She says*). Отже, якщо стосовно субстантивних РК можна говорити про значне збільшення неінвертованих РК, то в сфері прономінальних РК констатуємо повне переважання прямого порядку слів. Проведене дослідження дає нам усі підстави стверджувати, що при використанні порядку слів у РК помітна тенденція стабілізації порядку слів, його уніфікації, тобто домінування прямої послідовності.

Питання розташування компонентів у конструкції з ПМ детально висвітлювалося у лінгвістичній літературі (Р. Ткаченко [2], А. Хісмагуліна [4]). На базі німецької мови порядок розміщення компонентів конструкції з НМ вивчали науковці О. Хазова [3], З. Жовнірук [1]. Аналіз розміщення РК щодо НМ на базі англійської мови донині не здійснювався.

На відміну від ПМ і НПМ, НМ майже завжди розташовується після авторських слів, оформлених у вигляді головної частини складнопідрядного речення. У підручниках з граматики зазвичай подаються лише такі приклади, де ввідний компонент знаходиться у препозиції. Це, безумовно, найбільш поширений, але не єдиний тип РК

при НМ, що пояснюється, передусім, специфікою НМ, оскільки вона передбачає момент авторської інтерпретації, що виражається у використанні оцінних дієслів у РК (*condemn, accuse, blast, order, command* тощо).

“He begged and prayed of me not to let them take him away” (S. Barstow. MESS, p. 52).

Препозитивні РК при НМ можуть мати значний обсяг, тому що розширюються завдяки введенню паралінгвістичних елементів (міміка, жести, емоційний стан).

Cooper, however unwillingly, came in evening dress and Mr. Warburton, though gratified that his wish was respected, noticed with disdain that the young man’s clothes were badly cut and his shirt was ill-fitting (S. Maugham. MWSRS, p. 99).

Серед препозитивних РК у конструкції з НМ переважають розширені РК: 63 % з кожної тисячі прикладів. Займаючи інтерпозиційну позицію, РК розриває чуже висловлення, тому автор відступає на другий план.

After all, I pleaded, I was a British subject, a CMG, a Rotarian and a well-known handball player (L. Durrell. MESS, p. 148).

Експресивно-оцінне значення РК дещо слабшає: *“Augustus is, I suppose, the dog that was left to you by Lady Hartingfield and who is reported to have died?”* (A. Christie. MESS, p. 133).

В інтерпозиції переважно зустрічаються прості РК (78 %), в яких загалом функціонують дієслова мовлення чи мислення з нейтральним чи слабким експресивним оцінним значенням. Використовуючи інтерпозитивні РК, автор хоче дещо сповільнити сприйняття НМ або якось підкреслити зміст свого зауваження до неї, вставляючи РК в НМ.

Найчастіше таке роз’єднання робить репліку протяжнішою, підкреслюючи манеру мовлення. Таке нестандартне місцезоположення змушує читача менше звертати увагу на зміст НМ, а більше – на авторське введення. Нами були зафіксовані також випадки використання РК у конструкції з НМ у постпозиції, коли РК завершує непряме висловлення персонажа. Такі РК сприяють компактності і лаконічності конструкцій з НМ. Особливістю такого використання є те, що вона за деякими ознакам наближається до ПМ (не завжди узгоджуються часи, пропускається сполучник *that*). *“I shall be sent to prison, I suppose”* (A. Christie. MESS, p. 132).

Інтерпозитивні та постпозитивні введення РК наближаються до парантетичних елементів. *"She daren't come there when I was alone, she said. Every night, she said, she locked and bolted up at six"* (V.S.Pritchett.MESS, p.285).

Використання різноманітних позицій РК щодо НМ дає можливість автору художнього твору не тільки уникнути одноманітності, але й підкреслити структурні та логіко-сміслові відношення між елементами конструкції й таким чином добитися більшої експресивності й емоційності.

Явище інтер- та постпозицій у НМ нове в літературі. Своїм існуванням воно завдячує тенденції суб'єктивізації прози у ХХ столітті. Переважна більшість інтер- та постпозиційних РК була зафіксована в оповіданнях, написаних від 1-ї особи або від імені оповідача, або в НМ у прямому висловленні персонажа.

Синтаксична структура НПМ визначається у контексті складного синтаксичного цілого, компонентом якого вона є [5, с.132]). У синтаксичному комплексі проявляються конститутивні ознаки НПМ. Контекст, ситуація, які сприяють констатації НПМ, фактично вводять, репрезентують її. Призначення РК – сигналізувати про виникнення НПМ. Загалом РК важко виокремити з комплексу НПМ, оскільки характер взаємовідносин між АМ (у вигляді РК) і ЧМ у вигляді НПМ базується на взаємопроникненні. За результатами аналізу численних творів (загальним обсягом 7539 сторінок) ми виокремили чотири варіанти позицій РК стосовно НПМ: 1) препозиція; 2) інтерпозиція; 3) постпозиція; 4) кільцева позиція. Місцеположенням РК визначаються такі можливі його стилістичні функції, як: а) визначення належності НПМ; б) характеристика персонажа; в) відображення змін у психологічному стані тієї особи, якій належить вислів.

Препозитивні РК накладають авторську перспективу на НПМ, характеризують ситуацію, висловлюють своє ставлення до неї чи до персонажа, вказують на психологічний стан особи.

On the white sand the red mass of her hair seemed to smoulder and as he stared down at it, fascinated to a point of intoxication, she asked him in the most casual voices, why he didn't come and lie down too? (H.E. Bates. MESS, p. 55).

Цей препозитивний РК детально і поступово підводить читача до сприйняття ситуації, дає йому змогу уявити візуально (*white sand, the red mas of her hair seemed to smoulder*), паралінгвістичну сторону комунікації

(*he stared down*); відчутти емоційний стан (*fascinated, to a point of intoxication*), манеру мовлення (*she asked in the most casual voices*).

Переважно НПМ вводиться дієсловами мислення або словосполученнями на зразок: *an idea flashed in his mind, he pictured the conversation, his voice prompted him, his brains registered automatically, raged within himself* тощо. *I thought to myself then, if they only knew; because what could they do worse to me than I was doing to myself?* (B. Glanville. MESS, p. 167).

У процесі дослідження препозитивних РК була виявлена ще одна закономірність – функціональна обмеженість контекстуального способу введення (без дієслів мовлення чи мислення), яка заперечує можливість постпозиційної ввідної частини, оскільки препозитивність для РК із такою функціональною визначеністю – обов'язкова ознака.

For a moment Frank is astonished and irritated. Had the poor old thing really persuaded herself that her ideas had had anything to do with what no doubt she would call the salvation of his marriage? Did she really suppose that people hadn't changed in the last half-century, or realize that what might have been sense for her contemporaries in the 1890's, before psychology was even invented, was now a little out of date? (C. Gary. MESS, p. 87).

Контекстуальні препозитивні РК вказують на емоційний стан персонажа, його почуття, в них також може міститися інформація про міміку та жести, причому сам контекст веде читача до розуміння НПМ, викреслюючи зі свого складу дієслова мовлення чи мислення, що сприяє динамізації оповіді.

Інтерпозитивні РК в НПМ зазвичай оформляються як вставні конструкції різноманітного характеру або ввідні речення. Найчастіше фіксується інтерпозиція після завершення першої фрази. *What did that mean? He didn't quite understand... So this then, he thought, was the key to superciliousness, the aloof cold air. But afraid? Why afraid?* (H.E. Bates. MESS, p. 74). Як бачимо з наведених прикладів, такий ввід є стилістично вмотивованим, тому що здійснює непомітний перехід до НПМ. Усвідомлення читачем того, що він знаходиться в стихії чужої свідомості, здійснюється ретроспективно. Таке введення знімає ефект штучного проникнення в чужу свідомість, забезпечує природність і непомітність переходу в інший тип викладу.

Постпозитивні РК завершують висловлення або роздуми персонажа і стоять у кінці всієї складної синтаксичної побудови. Такі конструкції НПМ із постпозитивними РК є стилізованим попередженням автора про

те, що слово надається персонажу, а сам автор відходить на другий план і лише в самому кінці повідомляє про свою присутність. *So it was Frank, he said to himself* (J. Aldridge. ESS20C, p. 26). Переважно постпозитивні РК є простими за побудовою, вони продовжують і завершують роздуми чи висловлення персонажа у НПМ.

В аналізованих нами творах було відзначено функціонування кільцевих РК у НПМ, коли компоненти РК і НПМ лінійно чергуються, утворюючи подвійне – препозитивно-інтерпозитивне чи препозитивно-постпозитивне – введення: *Walter put back the receiver. What now? he asked himself. Should he barricade the door? Should he run out into the street? Should he try to rouse his housekeeper? A policeman of any sort was a formidable proposition, but a rogue policeman! How long would it take the real police to come?* – препозитивно-інтерпозитивний РК (L.P. Hartley. MESS, p. 190). *Rosalind thought he looked like a gigantic bird, an aged, wise old bird, "perhaps vulture", she thought* (Sh. Anderson, MASS, p. 80) – препозитивно-інтерпозитивний. Кільцеві РК – це своєрідна межава конструкція, в яку НПМ уводить репрезентуючі елементи, а розривають або завершують її такі ж або семантично тотожні інтер- чи постпозитивні компоненти. Такими вкрапленнями РК у НПМ автор підкреслює свою присутність, виявляє своє ставлення до того, що відбувається, акцентує увагу на тих чи інших аспектах комунікації. Переважно письменники звертаються до кільцевої позиції РК, коли їм треба наголосити на певних нюансах НПМ, розриваючи її у тих місцях, які потребують авторського втручання і коментаря.

Як бачимо, РК у НПМ характеризується різноманітністю позицій. Використання різних позиційних типів РК у НПМ дає змогу письменникам не тільки уникнути одноманітності, але й підкреслити структурні та логіко-сміслові зв'язки між елементами конструкції і таким чином досягти більшої експресивності та емоційності.

Аналіз позиційних різновидів РК у ЧМ дає нам підстави стверджувати, що для всіх трьох видів ЧМ характерні різні місцеположення РК щодо ЧМ. Препозиційні РК, які вводять ЧМ, плавно, послідовно репрезентують її.

Інтерпозитивні РК різко виділяються, розсікаючи ЧМ, вклинюючись в неї. РК вирізняється в інтерпозиції, затримуючи на собі увагу читача.

Постпозитивні РК об'єднуються з ЧМ, стаючи логічним продовженням, характеризують висловлення загалом.

Що ж до кільцевої позиції РК, то насамперед варто зазначити, що вона характерна для РК в ПМ і НПМ і відсутня у НМ, що пов'язано із особливостями функціонування ПМ, НМ, НПМ в художньому творі. Кільцеві РК – це стилізоване попередження про те, що слово передається персонажеві, а сам автор відходить на другий план, хоча і не зникає, він ніби контролює ситуацію. Проникаючи у внутрішній світ героїв, письменник показує хід їхніх думок, нагадуючи про себе повторним РК. Місцезположення РК у різновидах ЧМ зображено у таблиці 1.

Наведені дані таблиці переконливо показують, що у всіх видах ЧМ переважають препозитивні РК (відповідно у ПМ – 38,1 %, 92,8 % у НМ і 63,6 % у НПМ). Це свідчить, що використання препозитивного РК переважає, особливо в НМ, оскільки тут знайшли своє виявлення функціональні та структурні особливості цього типу ЧМ, яка характеризується накладенням перспективи автора на висловлення персонажа. Препозитивні РК виконують функції введення, репрезентації, коментування, кваліфікації ЧМ. Ми можемо констатувати, що РК у препозиції зазвичай поліфункціональні.

Таблиця 1

**Місцезположення РК стосовно чужої мови
(прямої, непрямої, невласне-прямої)**

Пряма мова			
Препозит.	Інтерпозит.	Постпозит.	Кільцеві
7175	4952	4255	2448
У відсотках			
38,1	26,3	22,6	13
Всього 18830 – 100%			
Непряма мова			
Препозит.	Інтерпозит.	Постпозит.	
10330	330	470	
У відсотках			
92,8	3	4,2	
Всього 11130 – 100%			
Невласне-пряма мова			
Препозит.	Інтерпозит.	Постпозит.	Кільцеві
2355	835	400	115
У відсотках			
63,1	22,5	10,8	3,1
Всього 3705 – 100%			

Менш численні, за здійсненою нами вибіркою, інтерпозитивні РК, які роз'єднують чуже висловлення (відповідно у ПМ – 26,3%, у НМ – 3%, у НПМ – 22,5%). Особливо низький відсоток функціонування РК у НМ. Причому в більшості випадків, які ми проаналізували, інтерпозитивні РК зафіксовані в прямих висловленнях персонажів. Інтерпозиція в ПМ і НПМ стилістично вмотивована. В ПМ інтерпозитивні РК роз'єднують пряме висловлення, руйнуючи смислові зв'язки, роблячи цей розрив стилістично необхідним. В НПМ завдяки інтерпозитивним РК здійснюється непомітний перехід до НМ. Усвідомлення читачем того, що він знаходиться в стихії чужої свідомості, здійснюється ретроспективно.

Постпозитивні РК становлять у ПМ – 22,6%, НМ – 42%, НПМ – 10,8%. Постпозитивні РК найменш характерні для НМ, де вони представлені тільки у прямому висловленні. Постпозитивні РК є логічним продовженням чужого висловлення і завершенням конструкції з ЧМ.

Кільцеві РК були зафіксовані в ПМ і НПМ (відповідно 13 % і 3,1 %), в НМ вони відсутні, в ЧМ вони представлені численними вкрапленнями, за допомогою яких автори розподіляють чуже висловлення на окремі частини, коментуючи їх та відтворюючи паралінгвістичний аспект комунікації.

У структурно-позиційному плані РК відзначаються варіативністю, але між ними є точки дотику. Препозитивні та постпозитивні РК – однонаправлені: перші – проспективно, другі – ретроспективно, а інтерпозитивні та кільцеві РК – різнонаправлені, що поєднують ретро- і проспективну співвіднесеність з персональним мовленнєвим сегментом. У зв'язку з цим виникає явище синтагматичної розчленованості мовного ланцюга (суб'єктно-мовленнєвої дистаксії). Це змінює структуру оповіді, вносить нову акцентуацію в суб'єктно-об'єктні відношення літературного тексту. В позиції РК виявляється тісний взаємозв'язок мови автора і мови персонажа.

Обсяг, позиція, структура, семантика РК – явища взаємозв'язані. Від позиції РК може залежати обсяг висловлення. Наприклад, для прета постпозитивних РК характерні розширені РК, для інтерпозиції характерні прості РК з нейтральним за семантикою дієсловом. Можна

стверджувати, що позиція РК може залежати від його об'єму і семантики.

Література

1. Гальперин И.Р. Текст как объект лингвистического исследования. – М.: Наука, 1981. – 138 с.
2. Гончарова Е.А. Лингвистические особенности "авторской" и "персонажной" несобственно-прямой речи //Стилистика художественной речи: Сб. науч. работ. – Ленинград: ЛГПИ им. А. Герцена, 1977. – Вып. 3. – С. 67-73.
3. Гончарова Е.А. Пути лингвостиллистического выражения категорий автор – персонаж в художественном тексте. – Томск: Изд-во Том. ун-та, 1984 – 149 с.
4. Жовнирук З.Л. Формы репродукции чужой речи и их стилистическое функционирование в современной немецкой литературе (на материале произведений Г. Канта, К. Вольф, Э. Нейча). Дис.... канд. филол. наук – Львов: Львов. гос. ун-т, 1985.
5. Кусько Е.Я. Проблемы языка современной художественной литературы: Несобственно-прямая речь в литературе ГДР. – Львов: Изд-во Львов. ун-та, 1980. – 207 с.
6. Мильх М.К. Конструкции с косвенной речью в современном русском языке. – Ростов н/Д.: Изд-во ун-та, 1975. – 211 с.
7. Ткаченко Р.Г. Синтаксические конструкции прямой речи в английском языке: Дисс... канд. филол. наук. – Харьков, 1977. – 202 с.
8. Федорчук М.М. Лингвистическая структура и стилистическое функционирование внутреннего монолога (на материале прозы США): Дисс. ... канд. филол. наук. Львов, 1990. – 206 с.
9. Хазова О.И. Функции и грамматическое оформление чужой речи в произведениях Лиона Фейхтвангера: Автореф. дисс... канд. филол. наук. – М., 1967. – 20 с.
10. Хисматулина А.М. Глаголы, репрезентирующие прямую речь в современном английском языке (К вопросу о лексико-синтаксических связях): Автореф. дисс... канд. филол. наук. – М., 1975. – 30 с.
11. Чумаков Г.М. Синтаксис конструкций с чужой речью. – К.: Вищ. шк., 1975. – 220 с.

Artsyshyvska Anetta. Positional Varieties of Introducing Components in the Reported Speech. The article deals with the analysis of positional variations of introducing components in reported speech. The paper gives us grounds to state that there are different positional models in three types of reported speech (direct, indirect and

represented). Prepositional components introduce reported speech smoothly and gradually. Interpositional components are inserted into reported speech, attracting the reader's attention. Postpositional components are integrated into reported speech becoming its logical continuation which characterise the speech in general. Framing location occur in introducing components of direct and represented speech and have not been registered in indirect speech.

The position of introducing components is closely interrelated with its pragmatic, syntactic and semantic characteristics.

Key words: introducing components, reported speech, positional models.

Борецька Олександра

**ЛІНГВОСТИЛІСТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ РЕПРЕЗЕНТАЦІЇ
ЧОЛОВІЧОГО І ЖІНОЧОГО МОВЛЕННЯ
У ДРАМАТИЧНИХ ТВОРАХ САМЮЕЛА БЕККЕТА**

У статті аналізуються лінгвостилістичні особливості мовлення чоловічих і жіночих персонажів драматичних творів Самюела Беккета "Приходять і йдуть" і "Гра" у контексті теорії особистості Ю.М. Караулова.

Ключові слова: гендерні відмінності, теорія особистості, стилі мовлення.

Взаємозв'язок мовлення з гендером мовця є актуальною проблемою сучасної лінгвістики. Значним внеском у дослідження диференціації мовлення представників різних статей стали праці Дж. Коутс, Х. Котткоф, Дж. Холмс, К. Мілет, Д. Таннен, П. Фішмен та ін., теорія мовної особистості Ю.М. Караулова [1, с. 1; 2, с. 1; 4; 6; 13]. Гендерний аналіз, який був започаткований наприкінці ХХ століття британськими (М. Адлер, Р. Макаулей) та американськими (Д. Камерон, Р. Лакофф) лінгвістами, активно впроваджується й українськими лінгвістами (О.Л. Безсонова, О.І. Горошко, О.Л. Козачишина, Л.О. Ставицька, А.П. Мартинюк) [1, с. 1; 4; 6]. Проте лінгвостилістичні особливості гендерного мовлення є новою темою для дослідження.